

سر مقاله

وضعیت تحقیقات پزشکی در کشور

شد. در سال ۱۳۵۴ معاونت پژوهش‌های علمی در وزارت علوم به وجود آمد. در همان سال، شورای پژوهش‌های علمی کشور نیز تاسیس شد، مع هذا فعالیت این شورا - قبل و پس از انقلاب، یعنی تا سال ۱۳۶۸ - چندان چشمگیر نبود. شورای پژوهش‌های علمی کشور از سال ۱۳۶۸ توسط شورای عالی انقلاب فرهنگی به صورت کنونی شکل گرفت و در سال ۱۳۷۱ نخستین گزارش تحقیقات کشوری این شورا منتشر شد (۱).
براساس این گزارش، تعداد محققان کشور تقریباً ۱۶۶۰۰ نفر برآورد شد.^{*} پژوهش‌های تحقیقاتی به شرح زیر تفکیک شدند:

۶۷۰۰	پایان یافته
۷۸۰۰	در حال اجرا
۲۷۰	معوق
۱۴۷۷۰	جمع

حدود نیمی از پژوهش‌های پایان یافته متعلق به پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکترا بود. تعداد پژوهش‌های علوم پایه ۱۴۷۰ عدد بود که فقط ۱۰ درصد از کل پژوهش‌های تحقیقاتی را شامل می‌شد. پژوهش‌های علوم

* کل اعداد و آمارهای این نوشته به دهگان و صدگان روند شده‌اند.

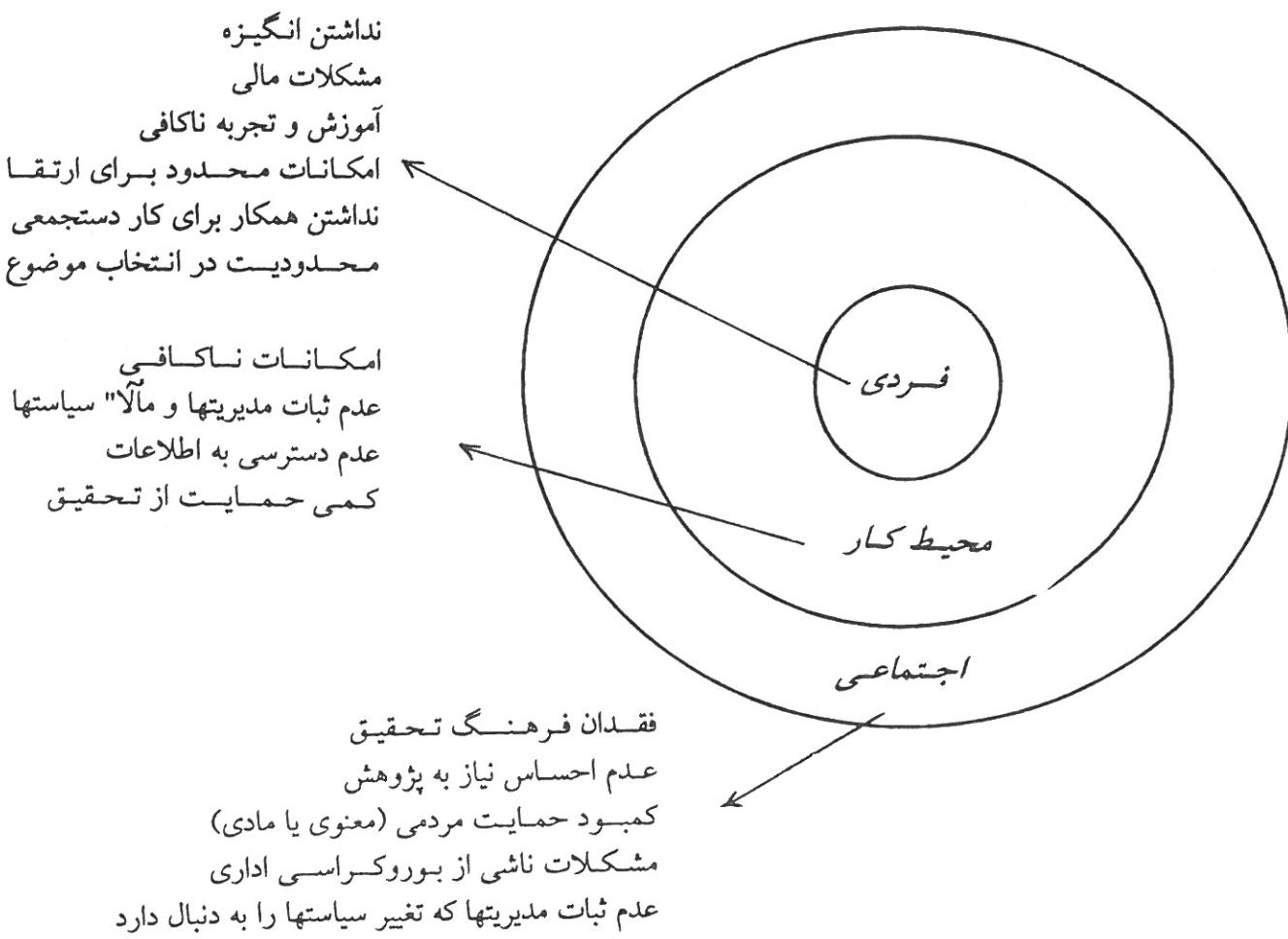
تحقیقات در زمینه پزشکی از دو جنبه حائز اهمیت است. نخست، جایگاه والای تحقیقات به طور عام، که افزایش ظرفیت تولیدی جامعه و رسیدن به استقلال ملی و هدفهای توسعه، مبتنی بر تحقیقات و تحولات علوم است که با دستیابی به تکنولوژی و رهایی از وابستگی به بیگانگان، زمینه خود اتکایی فراهم می‌آید. دوم، جایگاه پرایمیت پژوهش‌های پزشکی که در نهایت با فزونی شناخت از عوامل بیماریزا همراه بوده به اقدامات پیشگیری (مراحل سه گانه) منجر شده بالندگی و ارتقای نیروهای انسانی جامعه را تحقق می‌بخشد و به رشد و توسعه بهینه اقتصادی و اجتماعی منجر می‌شود.

نگاهی به تاریخچه موسسات پژوهشی و دانشگاهی گروه پزشکی در ایران نشان می‌دهد که اگرچه اولین موسسه تحقیقاتی گروه پزشکی کشور در سال ۱۲۹۹ و به نام انتیتو پاستور بنیاد نهاده شد، مع هذا پژوهش‌های پزشکی - همانند تحقیقات سایر رشته‌های علمی - جایگاه خاص خود را پیدا نکرد. دانشگاهها و موسسات آموزشی عالی کشور، بدون توجه به اهمیت تحقیقات در توسعه و ارتقای آموزش، تنها به آموزش می‌پرداختند. در وزارت علوم نیز یک معاونت، تحت عنوان "معاون آموزشی و پژوهشی" وجود داشت. در سال ۱۳۴۸ علاوه بر دفتر امور موسسات علمی و پژوهشی "موسسه تحقیقات و برنامه‌ریزی علمی و آموزشی" در وزارت علوم و آموزش عالی تشکیل شد؛ و در سال ۱۳۵۰ "شورای توسعه و تشویق پژوهش‌های علمی کشور" تأسیس

۲۵۰، تعداد محقق دکترای تخصصی، PhD و فوق تخصصی ۹۳۰، کارشناسی ارشد ۷۲۶ و دکترای عمومی (پزشکی، دندانپزشکی، داروسازی و علوم آزمایشگاهی) ۶۵۹۰ نفر می‌باشدند.

مسائل و مشکلاتی که در تحقیقات گروه پزشکی دیده می‌شود - جدا از مشکلات تحقیقاتی کشور - به طور عام نیست و در بسیاری از موارد شباهتی به محدودیتهای پژوهشی در سایر کشورهای در حال گسترش دارد. اهم این مسایل در نمودار ۱ دیده می‌شود.

پزشکی در سال ۱۳۷۱ ۱۲۶۰ عدد بود که ۸/۵ درصد از کل پژوهشها را تشکیل می‌داد. به طور کل در همه رشته‌ها به ازای هر پروژه فقط ۰/۶ مقاله در سال به چاپ رسیده است. تعداد مقالات علمی چاپ شده در مجلات علمی ۶۲۳۰ و ارائه شده در گردهماییها ۲۱۷۰ می‌باشد که به این ترتیب در مجموع ۸۴۰۰ مقاله تدوین شده بود. طبق گزارش معاونت پژوهشی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی (۲) در سال ۷۲ تعداد محققان دانشگاهها ۲۰۰۰ نفر، پژوهندگان مراکز تحقیقاتی

بود.

به طور کلی تاریخچه پژوهش در کشور ما به طور اعم و تحقیقات پزشکی به طور اخص، در قرن اخیر چندان درخشنان نبوده است. تحقیق و نوشتمن تجربیات و نتایج پژوهشها در چند قرن اخیر در ایران متوقف مانده است. پژوهش‌های پزشکی در ۵۰ سال گذشته مقطعی بوده است و اگرچه محققان نام‌آوری در گستره علوم پزشکی درخشیده‌اند ولی تحقیقات پزشکی روند مشخص، پویا و مستمری نداشته است. فعالیت موسسات تحقیقاتی بیشتر به حضور یک یا چند نفر وابسته بوده و نظام و ساختار تحقیقاتی پا بر جایی در آنها دیده نشده است.

پیشرفت تحقیقات پزشکی در آینده نیاز به برنامه‌ریزی خاصی دارد که در آن، اهمیت تحقیقات و نقش آن در خود ارتقائی، استقلال و توسعه کشور را اثبات کرده باشد. شواهدی نظری فعال شدن شورای پژوهش‌های علمی کشور، افزایش اعتبارات و سرانه تحقیقات در سالهای اخیر برای پیشرفت پژوهش‌های کشور می‌تواند نویدبخش باشد. براساس مطالب ارائه شده در نمودار ۱ و برای رفع مشکلاتی که فراراه تحقیق است می‌توان راه حل‌های مناسب را به صورت زیر خلاصه کرد:

ترتیب محقق نیاز به تشکیل و توسعه مراکز تحقیقاتی دارد. پرداختن به امر تحقیق برای افراد بی‌تجربه (دانشجو یا عضو هیات علمی) بدون سرپرستی محققان مجرب، باعث اتلاف وقت، بودجه و امکانات کشور است. تاسیس مراکز تحقیقاتی و ثبات در اجرای آین نامه‌هایی که به بالا بردن سطح علم و تجربه در این مراکز تاکید دارند؛ حمایت از مراکز تحقیقاتی و ارتباط آنها با صنعت جهت پیشبرد تحقیقات و ترتیب محقق ضروری است.

حفظ محققان باید با ایجاد انگیزه کافی جهت فعالیتهای پژوهشی همراه باشد. اهمیت دادن به امور

در کشورهای در حال گسترش، محققی که در امور پژوهشی تجربه کافی داشته، بخوبی آموزش دیده از نظر مالی در رفاه باشد، مسائل و مشکلات زندگی او کم و انگیزه برای تحقیق، آزادی برای انتخاب موضوع و روش‌های تحقیقاتی داشته باشد و نیروی انسانی کارآمد، تجهیزات و بودجه کافی در اختیار داشته باشد بسیار نادر است. اگرچه افرادی به نام محقق وجود دارند، ولی کیفیت کار آنها در سطح پایین است. برای انجام تحقیقات در موسسات آموزش عالی و تحقیقاتی این کشورها روند صحیحی وجود ندارد و با تعویض مدیریتها، تغییرات به دفعات صورت می‌پذیرد. سیستم‌های اطلاع رسانی بسیار ناقص است و مجلات و کتب به طور نامتناسب و یا مقطعي و نامرتب در دسترس افراد قرار می‌گیرد.

مسائل عمده‌ای نظری نداشتن فرهنگ تحقیق در جامعه و عدم احساس نیاز افراد به پژوهش، بخصوص در سطح کارگزاران و برنامه‌ریزان، وجود دارد. برای کارگزاران، تهیه مایحتاج و ورود ابزار و تکنیک مناسب است زیرا مشکلات آنی و حال را رفع می‌کند، در حالی که به سرمایه‌گذاری برای تحقیقات که نتایج آن ممکن است سالها بعد مورد استفاده قرار گیرد بی‌توجهی می‌شود و این امر باعث می‌شود که وابستگی این کشورها به کشورهای پیشرفته مستمر و فراینده باشد.

در کشورهای در حال توسعه بیشتر تحقیقات پزشکی را تحقیقات بالینی، بیومدیکال و آزمایشگاهی تشکیل داده، حدود ۶۰ تا ۹۰ درصد بودجه تحقیقات را شامل می‌شود. در حالی که فعالیتهای تحقیقاتی در زمینه سیستم اطلاعات بهداشتی، اپیدمیولوژی، دموگرافی، علوم رفتاری، اقتصاد بهداشت و امور مدیریتهای بهداشتی و پزشکی اندک است (۳). این امر سبب شده است که از مجموع ۲۸۶۰۹۵ مقاله در سال ۱۹۸۸، فقط ۱۶۲۲۰ (۵/۶ درصد) مولف اول از کشورهای در حال گسترش

افزایش توان علمی و فنی و بهره‌مندی از امکانات و منابع داخلی را تعیین می‌کند و جهت شناخت و حل مشکلات پیشگیریهای مراحل سه گانه، تلاش می‌نماید مد نظر قرار گیرد.

برای افزایش فرهنگ تحقیق در جامعه و جلب نظر سیاستگزاران و کارگزاران کشوری، بر محققان محترم است که در هر فرصتی "بحث تحقیق" را به طور مستدل مطرح کنند و با شناخت مشکلات جامعه تحقیقات را جهت ارتقای سطح سلامتی افراد و توسعه جامعه و در راستای جلب رضای خداوندانان به کار گیرند.

مقالات‌هایی که در این ویژه‌نامه چاپ شده نخستین شماره از سری تحقیقات انجام شده دانشگاه است که طرح آنها قبلاً در معاونت پژوهشی مورد بررسی قرار گرفته و پس از تصویب و اجرا به صورت مقاله تدوین شده‌اند و جهت رعایت معیارهای مجله دانشکده پزشکی اصلاحات لازم روی آنها انجام شده است. گفتنی است که هزینه چاپ و انتشار این شماره از طرف معاونت پژوهشی (دفتر خدمات پژوهشی) پرداخت شده است.

پژوهشی و ایجاد انگیزه‌های مادی، رفاهی، امکانات و از بین بردن بوروکراسی‌های اداری، فراهم کردن سیستم اطلاع رسانی مطلوب، ایجاد ثبات در مدیریت و بالمال سیاستها از اهم اموری هستند که بایستی سیاستگزاران، برنامه‌ریزان و مجریان کشور مورد توجه خاص قرار دهند. توجه خاص به گنجینه عظیمی از پایان‌نامه‌های گروه پزشکی در سطوح PhD، فوق‌تخصصی و تخصصی، کارشناسی ارشد و دکترای عمومی می‌تواند در بهبود و ارتقای پژوهش‌های پزشکی موثر باشد. این پایان‌نامه‌ها باید "اولاً"، با روش تحقیق صحیح و هدایت شده انجام شوند؛ ثانياً، جزیی از پروژه‌های مستمر تحقیقاتی دانشگاهها و موسسات آموزش عالی باشد. اولویت دادن به تحقیقات در امور بهداشتی-درمانی مملکتی بصورت مستمر و احتراز از پروژه‌هایی که مقطوعی و بدون کارآئی و نتیجه مطلوب است، از ضروریات به شمار می‌رود؛ ثالثاً، پایان‌نامه‌های تحقیقاتی باید به نحوی برنامه‌ریزی شوند که سبب تربیت محقق و ترغیب او برای ادامه کارهای تحقیقاتی پس از فراغت از تحصیلات دانشگاهی باشد؛ رابعاً، در انتخاب پژوهش‌ها باید توجه کرد که تحقیقات استراتژیک که حفظ بهبود و سلامتی و بهداشت جامعه،

مراجع

پنج ساله دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، بخش تحقیقات، ۱۳۷۲

3) Research in developing countries. In: Health Research. Oxford University Press, Oxford, 1990, PP 45-51.

۱) گزارش ملی تحقیقات (سال ۱۳۷۱). فصلنامه سیاست علمی و پژوهشی، شورای پژوهش‌های علمی کشور، ویژه‌نامه، زمستان ۱۳۷۲

۲) جداول عملکرد معاونت پژوهشی طی سالهای برنامه اول، گزارش معاونت پژوهشی برای برنامه